

ISSN 0354-8759

<i>Beogradska defektološka škola</i>		<i>Belgrade School of Special Education and Rehabilitation</i>
--	--	--

Vol. 25, No. 3 (2019)

Ranije – before: DEFEKTOLOŠKA TEORIJA I PRAKSA (1977-1995)
Ranije – before: SPECIJALNA ŠKOLA (1952-1977)

Beogradska defektološka škola

Izdavači:

Društvo defektologa Srbije & Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Za izdavače:

Siniša Ranković, predsednik Upravnog odbora
prof. dr Snežana Nikolić, dekan

Uređivački odbor:

prof. dr Nadica Jovanović Simić, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Nenad Glumbić*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Lelia Kiš-Glavaš*, Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska; *prof. dr Špela Golubović*, Univerzitet u Novom Sadu – Medicinski fakultet, Srbija; *prof. dr Goran Ajdinski*, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij” – Filozofski fakultet, Makedonija; *prof. dr Rea Fulgosi-Masnjak*, Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska; *prof. dr Jasna Bajraktarević*, Univerzitet u Sarajevu – Pedagoški fakultet, Bosna i Hercegovina; *prof. dr Vladimir Trajkovski*, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij” – Filozofski fakultet, Makedonija; *prof. dr Mile Vuković*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Srboljub Đorđević*, Univerzitet u Nišu – Učiteljski fakultet u Vranju, Srbija; *prof. dr Fadilj Eminović*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Branka Jablan*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Danijela Ilić-Stošević*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Mirjana Japundža-Milisavljević*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Branislav Brojčin*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Jasmina Karić*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Edina Šarić*, Univerzitet u Tuzli – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina; *doc. dr Janez Drobnič*, Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Slovenija; *prof. dr Nataša Dragašević Mišković*, Univerzitet u Beogradu – Medicinski fakultet, Srbija; *prof. dr Renata Pinjatela*, Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska; *prof. dr Nebojša Macanović*, Univerzitet u Banjoj Luci – Fakultet političkih nauka, Bosna i Hercegovina; *dr Nikoleta Gutvajn*, naučni saradnik, Institut za pedagoška istraživanja, Srbija; *dr Milena Milićević*, naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija; *prof. dr Gordana Nikolić*, Univerzitet u Novom Sadu – Pedagoški fakultet u Somboru, Srbija; *prof. dr Dragana Stanimirović*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *prof. dr Slavica Pavlović*, Sveučilište u Mostaru – Fakultet prirodoslovnih i odgojnih znanosti, Bosna i Hercegovina; *doc. dr Mirjana Đorđević*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija; *doc. dr Haris Memišević*, Univerzitet u Sarajevu – Pedagoški fakultet, Bosna i Hercegovina.

Glavni i odgovorni urednik:

dr Srećko Potić

Tehnički sekretar:

Radomir Leković

Tiraž: 150

Jezička redakcija teksta i prevod:

Jasmina Stojanović

Štampa: BIG štampa, Beograd

ISSN 0354-8759

Uredništvo:

„Beogradska defektološka škola”, Kosovska 8/1, 11000 Beograd,
Srbija; e-mail: bds.casopis@gmail.com
Casopis izlazi tri puta godišnje.

Belgrade School of Special Education and Rehabilitation

Publishers:

Special Educators and Rehabilitators Association of Serbia
& University of Belgrade – Faculty of Special Education and
Rehabilitation

For Publishers:

Siniša Ranković – Chairman of the Board
Snežana Nikolić, Professor – Dean

Editorial Board:

Nadica Jovanović Simić, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Nenad Glumbić*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Lelija Kiš-Glavaš*, PhD, Professor, University of Zagreb – Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia; *Špela Golubović*, PhD, Professor, University of Novi Sad – Medical Faculty, Serbia; *Goran Ajdinski*, PhD, Professor, SS. Cyril and Methodius University in Skopje – Faculty of Philosophy, Macedonia; *Rea Fulgosi-Masnjak*, PhD, Professor, University of Zagreb – Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia; *Jasna Bajraktarević*, PhD, Professor, University of Sarajevo – Faculty of Educational Sciences, Bosnia and Herzegovina; *Vladimir Trajkovski*, PhD, Professor, SS. Cyril and Methodius University in Skopje – Faculty of Philosophy, Macedonia; *Mile Vuković*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Srboljub Đorđević*, PhD, Professor, University of Niš, Teacher-Training Faculty of Vranje; *Fadilj Eminović*, PhD, Associate Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Branka Jablan*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Danijela Ilić-Stošović*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Mirjana Japundža-Milisavljević*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Branislav Brojčin*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Jasmina Karić*, PhD, Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Edina Šarić*, PhD, Associate Professor, University of Tuzla – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Bosnia and Herzegovina; *Janez Drobnič*, PhD, Assistant Professor, University of Primorska – Faculty of Education, Slovenia; *Nataša Dragašević Mišković*, PhD, Associate Professor, University of Belgrade – School of Medicine, Serbia; *Renata Pinjatela*, PhD, Associate Professor, University of Zagreb – Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia; *Nebojša Macanović*, PhD, Associate Professor, University of Banja Luka – Faculty of Political Sciences, Bosnia and Herzegovina; *Nikoleta Gutvajn*, PhD, Research Fellow, Institute for Educational Research, Serbia; *Milena Milićević*, PhD, Research Fellow, Institute of Criminological and Sociological Research, Serbia; *Gordana Nikolić*, PhD, Associate Professor, University of Novi Sad – Faculty of Education in Sombor, Serbia; *Dragana Stanimirović*, PhD, Associate Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Slavica Pavlović*, PhD, Associate Professor, University of Mostar – Faculty of Science and Education, Bosnia and Herzegovina; *Mirjana Đorđević*, PhD, Assistant Professor, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia; *Haris Memišević*, PhD, Assistant Professor, University of Sarajevo – Faculty of Education, Bosnia and Herzegovina.

Editor-in-Chief:

Srećko Potić, PhD

Technical Secretary:

Radomir Leković

Circulation: 150

Proofreading and Translation:

Jasmina Stojanović

Printing: BIG štampa, Belgrade

ISSN 0354-8759

"Belgrade School of Special Education and Rehabilitation",
Kosovska 8/1, 11000 Belgrade, Serbia;
e-mail: bds.casopis@gmail.com
Published three times a year.

*Príkaz knjige: Specijalna edukacija zasnovana na
dokazima: bihevioralne tehnike*

*Autori: Nenad Glumbić, Branislav Brojčin,
Mirjana Đorđević*

Haris MEMIŠEVIĆ*

Univerzitet u Sarajevu – Pedagoški fakultet, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Glumbić, N., Brojčin, B., & Đorđević, M. (2018). Specijalna edukacija zasnovana na dokazima: bihevioralne tehnike, 24 cm, 240 str. ISBN: 978-86-6203-113-6.

Monografska publikacija *Specijalna edukacija zasnovana na dokazima: bihevioralne tehnike* autora prof. dr Nenada Glumbića, prof. dr Branislava Brojčina i doc. dr Mirjane Đorđević objavljena je 2018. godine, a izdavač je Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar (ICF). U koncipiranju ove monografije su djelimično korišteni i rezultati istraživanja na projektu “Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću” (evidencioni broj 179017) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Knjiga ima 240 stranica i sadržajno je podjeljena na 10 poglavlja, pored *Uvodne reči*, *Indeksa pojmova* i *Indeksa imena*. Nakon svakog poglavlja naveden je spisak korištene literature koja je uglavnom pisana na engleskom jeziku, uz manji broj referenci napisanih na španskom, portugalskom i ruskom. U pisanju knjige korištene su i reference domaćih autora i autora iz susjednih zemalja, uključujući i dovoljan broj autocitata. Autori kroz ovu monografiju na sveobuhvatan i originalan način analiziraju veliki broj raznovrsnih bihevioralnih tehnika, značajnih za praktičan rad, prvenstveno u oblasti specijalne edukacije i rehabilitacije, ali i u drugim srodnim poljima. U skladu sa tim daju veliki stručni i naučni doprinos obrađujući temu bihevioralnih pristupa zasnovanih na dokazima, koja je na našem govorno-jezičkom području bila prilično zanemarena.

* Haris Memišević, hmemisevic@gmail.com

U *Uvodnoj reči* autori ukazuju na to da se u aktuelnoj edukacijsko-rehabilitacijskoj praksi u našim uslovima i dalje dešava da se metod rada bira na osnovu intuitivnih ubjeđenja ili ličnih sklonosti edukatora, a dosta rijetko izbor proističe iz rezultata relevantnih istraživanja. Stoga su u ovoj monografiji prikazane najznačajnije bihevioralne tehnike, zasnovane na dokazima, koje edukatori (al i drugi profesionalci) mogu primjenjivati bez obzira na užu profesionalnu orijentaciju ili tip ustanove u kojoj rade.

U prvom poglavlju, *Specijalna edukacija zasnovana na dokazima*, autori objašnjavaju koncept specijalne edukacije zasnovane na dokazima. Poseban focus je stavljen na metodološki dizajn studija koje potvrđuju efikasnost pojedinih metoda u oblasti specijalne edukacije i potrebu njihove šire aplikacije. *Principi bihevioralnih intervencija* je naslov drugog poglavlja, u okviru kog se, kratkim osvrtom na istorijski razvoj bihevioralnih tehnika, čitaoci postepeno uvode u složenost tematike kojom se ova monografija bavi. Tročlani model operantnog uslovljavanja, od antecedenta, preko ponašanja do njegovih konsekvenci, ima centralnu ulogu u razumijevanju mnogih bihevioralnih tehnika, zbog čega mu je i posvećena tako detaljna pažnja.

Struktura svakog narednog poglavlja je uniformna, odnosno organizovana je tako da se prvo predstavljaju bazični elementi određene bihevioralne tehnike, zatim precizan opis njene primjene i, na kraju, što daje posebnu naučnu validaciju ovoj publikaciji, studije koje pokazuju efikasnost obrađene tehnike.

U trećem poglavlju, *Potkrepljenje*, autori definišu ovu bihevioralnu tehniku, govoreći o izboru i efikasnosti potkrepljivača, rasporedu potkrepljenja, uz posebno isticanje *diferencijalnog potkrepljenja* kao često korištene tehnike za učvršćivanje poželjnog ponašanja. Poglavlje obiluje praktičnim primjerima i pojašnjenjima, kao i informacijama koje ukazuju na prednosti i ograničenja ove tehnike. Poseban značaj ogleda se u terminološkim razjašnjenjima pojmova *pozitivno* i *negativno* potkrepljenje, koje čak iiskusni edukatori ponekad zamjenjuju.

Kažnjavanje je četvrto poglavlje u kom se opisuju tehnike pozitivnog (*verbalni ukori*, *pretjerana korekcija*, *fizičko obuzdavanje* i *avanzivna stimulacija*) i negativnog kažnjavanja (*tajm-aut* i *cijena odgovora*). U ovom poglavlju autori ističu važnost razlikovanja tehnike *kažnjavanja* od postupaka torture i zlostavljanja, pružajući objašnjenja zašto i kada je interesovanje naučne javnosti opalo za intervencije zasnovane na kažnjavanju.

U petom poglavlju, *Gašenje*, autori definišu ovu bihevioralnu tehniku, poredeći je sa ostalim sličnim tehnikama (npr. negativnim kažnjavanjem), uz isticanje značaja poznavanja funkcije ponašanja za uspješnu primjenu pomenute tehnike. Dajući primere iz svakodnevnog života autori olakšavaju razumijevanje mogućih primjena *gašenja* i njegove efikasnosti.

Podsticanje je naslov šestog poglavlja u okviru kog autori opisuju različite vrste aktivnosti (*verbalne, fizičke, vizuelne* itd.) kojima se djetetu signalizira kakav odgovor se od njega očekuje, kako bi se povećala vjerovatnoća javljanja prikladne reakcije. Osim različitih vrsta podsticaja, autori nas upoznaju i sa strategijama njihove primjene, kao i efikasnošću ove tehnike kod ispitanika različitih uzrasta i populacija.

U okviru sedmog poglavlja nazvanog *Modelovanje*, opisana je tehnika učenja posmatranjem, odnosno imitacijom modela, uz objašnjavanje faktora koji se dovode u vezu sa uspjehom modelovanja (*karakteristike modela, konsekvence povezane sa ponašanjem, osobine posmatrača*), kao i prikazivanje različitih vrsta modelovanja (*uživo, simboličko, participativno, prikriveno i apstraktno*).

Podučavanje diskriminativnim nalogima je prikazano u osmom poglavlju, kao tehnika koja se dovodi u vezu sa učenjem u visokostrukturiranom okruženju za ovladavanje onim veštinama koje se ne mogu usvajati spontano. Autori u okviru ovog poglavlja objašnjavaju iz čega se sastoji diskriminativni nalog, ističući šta je to što stimulus čini diskriminativnim, kao i kakav je vremenski okvir preporučen za ovu tehniku, kakvu organizaciju prostora zahteva primjena ove tehnike i koje korake treba sprovesti kako bi se obezbjedila generalizacija učenja.

Deveto poglavlje posvećeno je *Ulančavanju*, instrukcionoj tehnici koja je namjenjena učenju složenih veština, sastavljenih od pojedinačnih komponenti koje se izvode jasno utvrđenim redoslijedom. Autori predstavljaju postupke razdvajanja složenih aktivnosti na dijelove, kao i procedure procjene nivoa ovladanosti zadatkom, ujedno nas upoznajući sa tehnikama *ulančavanja unapred i unazad*.

U posljednjem poglavlju ove monografije autori se bave *naturalističkim bihevioralnim tretmanima* u okviru kojih se osnovni bihevioralni principi inkorporiraju u prirodno okruženje. Dat je kratak opis najpoznatijih metoda u okviru ovog pristupa: *uzgredno podučavanje, paradigma prirodnog jezika, trening ključnih odgovora, učenje u okruženju i procedura scenario-povlačenje*.

Monografija *Specijalna edukacija zasnovana na dokazima: bihevioralne tehnike* autora prof. dr Nenada Glumbića, prof. dr Branislava Brojčina i doc. dr Mirjane Đorđević predstavlja dragocjeno štivo namijenjeno studentima, ali i svim onim profesionalcima koji se u svojoj praksi sreću sa izazovima odabira najadekvatnijeg, i na nauci utemeljenog, tretmana u radu sa osobama sa teškoćama u razvoju. Ova monografija ne samo da informiše čitaoce o tome koje su prakse zasnovane na dokazima primenljive u oblasti specijalne edukacije, već diseminira naučne istraživačke rezultate o tim postupcima i objašnjava postupno načine implementacije navedenih tehnika.